

DOI: <https://doi.org/10.31318/978-966-7357-70-2-164>

Ірина Суворова

*аспірантка творчої аспірантури кафедри оперної підготовки та музичної режисури
Національної музичної академії імені П. І. Чайковського
(Київ, Україна)*

*Науковий керівник: Касьянова Олена Васиївна,
кандидат мистецтвознавства, професор, заслужений діяч мистецтв України,
професор кафедри оперної підготовки та музичної режисури
Національної музичної академії імені П. І. Чайковського
(Київ, Україна)*

Iryna Suvorova

*postgraduate student of the creative postgraduate program of the
Department of Opera Training and Music Direction
Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music
(Kyiv, Ukraine)*

*Scientific supervisor: Kasianova Olena Vasylivna,
Candidate of Art History, Professor, Honored Artist of Ukraine,
Professor of the Department of Opera Training and Music Direction of the
Ukrainian National Tchaikovsky Academy of Music
(Kyiv, Ukraine)*

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-7365-2946>

© Суворова І., 2025.

КОМПОЗИЦІЯ ТА АРХІТЕКТОНІКА ОПЕРНОЇ ВИСТАВИ «АННА ЯРОСЛАВНА – КОРОЛЕВА ФРАНЦІЇ» А. РУДНИЦЬКОГО У РЕЖИСЕРСЬКОМУ ПРОЧИТАННІ ТВОРЧОГО АСПІРАНТА

Анотація. Досліджено композицію та архітектуру оперної вистави Антіна Рудницького «Анна Ярославна – королева Франції» у режисерському прочитанні творчого аспіранта. Проаналізовано структурні елементи сценічного дійства (експозиція, зав'язка, розвиток, кульмінація, розв'язка, епілог) та визначено особливості їх організації у часі та просторі. Виявлено взаємозв'язок між композиторським задумом і режисерською інтерпретацією, яка збагачує драматургічну тканину твору додатковими сценами та персонажами. Акцентовано на важливості переосмислення історичної тематики у сучасному музичному театрі та значенні режисерських підходів для актуалізації опери у культурному просторі ХХІ століття.

Ключові слова: опера, Анна Ярославна, Антін Рудницький, композиція вистави, архітектура, режисерська інтерпретація, історична тематика.

Постановка проблеми. Етнос Київської Русі створив багату, самобутню і на той час високу матеріальну й духовну культуру, що розвинулась на основі попередніх здобутків східних слов'ян. Позитивний вплив на культуру держави

справили зв'язки між слов'янами південно-східного, південного і західного регіонів, народами Західної Європи, Візантії, Кавказу, Азії. Міжнародне значення Київської Русі полягало у тому, що вона, за свідченням Нестора Літописця, була відома «в усіх кінцях землі». Княжа держава впливала на політичні події та міжнародні відносини в Європі та Азії, на Близькому Сході. Князі підтримували династичні зв'язки з Францією, Швецією, Англією, Польщею, Угорщиною, Норвегією, Візантією. Зокрема, дочка Ярослава Мудрого Анна стала дружиною французького короля Генріха I.

Музично-театральне мистецтво сучасної України має у своєму доробку знакові монументальні твори на історичну тематику, актуальність яких суттєво зросла за часів незалежності України. Це опери «Ярослав Мудрий» Георгія Майборода на власне лібрето, однойменна опера Юлія Мейтуса на лібрето Олександри Васильєвої, «Анна Ярославна – королева Франції» Антіна Рудницького на лібрето Леоніда Полтави, яскравий балет «Княгиня Ольга» Євгена Станковича на лібрето Юрія Іллєнка та інші. Вони стали своєрідним маркером самоідентифікації нашого народу, який здійснює спроби відновлення історичної правди про звиятиги і здобутки минулого нашої держави.

Доба високих технологій, що характеризується знаними досягненнями різних галузей наук, спрямованих на музично-театральне мистецтво, потребує нового переосмислення опери Антіна Рудницького «Анна Ярославна – королева Франції» відповідно до запитів сучасного глядача. Сучасна оперна режисура вимагає поглиблення професійного призначення митців, опанування ними споріднених професій та досягнень науки й мистецької практики. Реалізація цих проєктів у різних локаціях (у тому числі в умовах приміщень історично-духовного призначення) з особливими акустичними та технологічними особливостями сценічного простору актуалізує обрану проблематику.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості функціонування театрів України в екстремальних умовах збройного конфлікту розглянуто Б. Струтинським [6]. Концепт функціонального призначення режисури в еволюційних видозмінах світового театру визначив О. Клековкін [5]. Аналіз

режисерського прочитання творів сучасної української драматургії крізь призму тенденцій розвитку театрального мистецтва сьогодення зробив С. Гордєєв [2]. Основні компоненти створення режисерського задуму вистави в їх методичній послідовності, що потребує синтезу спеціальних прийомів та комплексу засобів ідейно-емоційної виразності, обґрунтували Н. Донченко і О.Винар [3]. Генезу становлення сутності термінів «композиція» та «архітектоніка вистави» із формуванням їх характерних ознак дослідив О. Клековкін [4]. Взаємодію актора і штучного інтелекту у створенні художньої цілісності вистави виявила Л. Ардельян [1].

Огляд джерел дозволив створити авторську модель режисерської версії історичної вистави, співзвучної реаліям сьогодення.

Мета дослідження – визначити концептуальне бачення композиційної побудови та архітектоніки оперної вистави А. Рудницького «Анна Ярославна – королева Франції» як важливих компонент творчого мистецького проєкту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останнім часом проявилася тенденція звернення музичного театру України до історичної тематики, оскільки сучасний глядач проявляє глибокий інтерес до славетного минулого нашої держави на тлі бурхливих подій сьогодення. У цьому контексті головними орієнтирами виступають твори, які переосмислюють національну ідентичність та героїзм наших пращурів, встановлюючи своєрідний зв'язок між двома часовими просторами. Українські історичні опери стали не лише надбанням композиторської спадщини, але й актуальною режисерською мотивацією, яка потребує нового сценічного осмислення в сучасних реаліях.

Вистава як складний організм взаємодії всіх її компонентів має свою композицію та архітектоніку. Композиція вистави – це не просто послідовність епізодів, а ретельно вибудована структура, що визначає ритм, напругу і кульмінацію сценічного дійства, об'єднуючи всі його елементи в гармонійне ціле, забезпечуючи емоційний вплив на глядача. Композиція опери диктується виключно рамками партитури, в якій заздалегідь композитором вже продумані основні епізоди та їх назви. Елементами композиції оперної вистави виступають

пролог, експозиція, зав'язка, розвиток дії, передкульмінація, кульмінація, післякульмінація, розв'язка і епілог. Основними принципами побудови композиції виступають послідовність (логічно і хронологічно пов'язані між собою епізоди), музичний ритм (чергування напружених та спокійних сцен залежно від концепції диригента), контраст (глибоке розкриття конфлікту через образи, ситуації, емоції), наростання (поступове підсилення інтенсивності дії, що призводить до кульмінації твору та утримує увагу глядача), єдність усіх її компонентів (сюжет, персонажі, декорації, світло мають поєднуватись в єдиному художньому задумі вистави). Композиція має на меті донести основну ідею твору, що робить виставу цілісною, динамічною, вражаючою.

Разом із композицією, важливу роль у створенні цілісного та виразного сценічного дійства відіграє архітектоніка вистави. Якщо композиція визначає послідовність та взаємозв'язок подій, то архітектоніка є більш широким поняттям, що охоплює загальну організацію та структуру всіх елементів вистави у часі та просторі. Це своєрідний каркас, на якому тримається художній образ вистави, визначаючи її форму, ритм і динаміку.

Архітектоніка вистави включає в себе такі елементи: просторову організацію (розміщення декорацій, мізансцен, рух акторів на сцені, що разом створюють візуальний образ вистави), часову організацію (ритм та темп розвитку дії, інтерпретований диригентом музичної вистави, її жанрова приналежність, результат співпраці режисера і художника), внутрішню форму (логіку розвитку дії, внутрішні зв'язки між епізодами, емоційну насиченість сцен, що характеризуються глибиною розкриття конфлікту твору).

Архітектоніка та композиція тісно пов'язані між собою, але не є тотожними поняттями. Композиція – це послідовність елементів сюжету, а архітектоніка – спосіб організації цих елементів у просторі та часі, їхнє структурне втілення. Композиція відповідає на питання: «Що відбувається?», а архітектоніка – «Як це відбувається на сцені?».

Спираючись на синопсис опери «Анна Ярославна – королева Франції», можна схарактеризувати композицію та архітектоніку вистави автора

дослідження. Опера матиме класичну тричастинну структуру, що відповідає розвитку драматичної дії.

На першу дію припадають експозиція та зав'язка. Експозиція презентує коротке введення в політичну ситуацію Франції: король Генріх – бездітний вдівець, його роман з графинею Монморансі викликає невдоволення та загрожує стабільності держави. За задумом автора дослідження тут будуть представлені перші ознаки напруженості при дворі та нелегка розмова короля з Кардиналом Римського престолу.

У зав'язці відбуватиметься присяга графині Монморансі вбити Генріха, а її прагнення до влади стають центральним конфліктом першої дії. Ця сцена має бути драматичною та емоційно насиченою, демонструючи рішучість та амбіції графині.

На другу дію припадає її розвиток, що складається з двох подій. У першій події розповідатиметься про пошук графинею союзника, якого вона знаходить в особі боярина Ігоря. Їхня зустріч та укладання союзу стають важливим етапом у розвитку інтриги.

У другій події розкриватиметься брехня графині щодо її «закоханості» в боярина Ігоря та її ж спроби маніпуляції Анною Ярославною задля забезпечення його присутності при дворі. Ці сцени можуть розкривати підступність графині та наївність Анни.

На третю дію припадають кульмінація та розв'язка. У кульмінації як у переломному моменті твору відбуватиметься невдалий замах боярина Ігоря на життя короля Генріха. Ця сцена є найбільш драматичною та напруженою в третій дії, підсиленою динамічною музикою та конфліктним розгортанням сюжетних колізій на сцені.

У розв'язці відбуватиметься викриття змови, арешт боярина Ігоря та графині. Їхнє вигнання стає ключовим моментом, що відкриває шлях до епілогу. В епілозі презентовано появу Анни Ярославни на політичній арені як законної королеви Франції, де будуть показані перші кроки її подружнього життя з Генріхом.

Розглянемо концептуальне бачення автором дослідження архітекτονіки власної вистави з поділом на сцени та окресленням їхніх функцій.

Перша дія передбачатиме кілька сцен з виконанням певних функцій у розкритті сюжету та емоційному розвитку.

- Сцена 1. Експозиція. Двір короля Генріха у Франції. Показ політичної нестабільності через хаотичне і невпорядковане розташування речей та їжі; невдоволення придворних через зв'язок короля з графінею Монморансі, уведення основних персонажів (Генріха, графині, придворних).
- Сцена 2. Зав'язка. Монолог графині Монморансі над тронем з кинджалом у руці, де вона присягається помститися Генріху та захопити владу.
- Сцена 3. Розвиток дії. Княжий двір Київської Русі. Зустріч графині та боярина Ігоря. Укладання таємної угоди-союзу між ними.
- Сцена 4. Розвиток дії – продовження. Княжі покої Київської Русі. Графиня вдає закоханість у боярина Ігоря та зізнається у буцімто палких почуттях до нього Анні Ярославні. Графиня маніпулює Анною, використовуючи її наївність.
- Сцена 5. Розвиток дії – продовження. Останній діалог Генріха з графінею, остаточний розрив усіх стосунків між ними на фоні впорядкованого простору сцени.
- Сцена 6. Розвиток дії – закінчення. Зустріч Анни Ярославни та Генріха, де змальована закоханість Генріха в Анну, їх спільний дует-надія на світле майбутнє в подружньому житті.
- Сцена 7. Підготовка до кульмінації. Підготовка до замаху. Наростання напруги, таємні перемовини змовників, графині та боярина Ігора.
- Сцена 8. Кульмінація. Невдалий замах на життя короля. Динамічна та драматична сцена, що є переломним моментом усієї вистави.
- Сцена 9. Розв'язка. Викриття змови, проголошення графині та боярина вигнаннями держави.

- Сцена 10. Епілог. Поява Анни Ярославни в новому образі королеви Франції, її присяга піклуватись про народ нової Батьківщини і ніколи не забувати рідну Вітчизну – Київську Русь.

У процесі сценічного втілення оперного проєкту ще будуть додані сцени, персонажі та сюжетні лінії, які вплинуть на остаточну композицію та архітекtonіку вистави в контексті авторського прочитання. Музика Антіна Рудницького також відіграватиме ключову роль у створенні емоційної атмосфери та підкресленні драматичних моментів кожної сцени. За структурою композиція та архітекtonіка режисерського задуму вистави не протирічать задуму композитора, а розширюють і доповнюють його в контексті переосмислення оригінального твору відповідно до сучасних реалій. Відображення в опері А. Рудницького мудрої політики знакових історичних постатей Київської Русі початку XI століття надихнуло автора дослідження і режисера творчого проєкту на вирішення цієї актуальної тематики у власному баченні.

Висновки. Звернення музичного театру України до історичної тематики обумовлено підвищенням інтересу до доленосних зламів у минулому нашої держави на тлі сучасних подій. Алгоритм створення композиції та архітекtonіки власної вистави забезпечує її художню цілісність зі зростанням напруги драматичних подій, що у синтезі з її сценографічним вирішенням справлятиме значний емоційний вплив на глядача. Режисерське бачення проєкту крізь призму новітніх мистецьких досягнень відіграє вирішальну роль у переосмисленні історичного оперного твору з його адаптацією до вимог і запитів глядача інформаційного суспільства. Відповідно до синопсису вистави «Анна Ярославна – королева Франції» музика Антіна Рудницького, не змінюючи структурної основи режисерського задуму, стане визначальним елементом у збагаченні емоційної та драматичної палітри видовища, поглибленого додатковими сценами, персонажами та сюжетними лініями.

Список використаних джерел

1. Ардельян, Л. М., 2024. Акторське мистецтво як ефективний інструмент в популяризації творчого проєкту в умовах активного розвитку штучного інтелекту. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 4., сс. 434–439.

2. Гордєєв, С. І., 2024. Концептуальні засади режисури сучасної української драматургії. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*, 4. сс. 440–445.
3. Донченко Н., Винар О., 2020. Режисерський задум як головна складова художньо-творчого процесу створення цілісного сценічного твору. *Мистецтвознавчі записки*, 37. сс. 212-217.
4. Клековкін, О., 2023. Архітектоніка/ композиція вистави. У кн.: О. Клековкін. *Режисерська система: Горизонтальний аналіз: монографія*. Київ, сс. 252-254.
5. Клековкін, О., 2023. Функція режисури. У кн.: О. Клековкін. *Режисерська система: Горизонтальний аналіз: монографія*. Київ, сс. 218-222.
6. Струтинський, Б., 2023. Український театр під час російсько-української війни: зміни, проблеми, тенденції. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого*. Київ, 32, сс. 30-35.

Composition and Architectonics of the Opera Performance Anna Yaroslavna – Queen of France by A. Rudnytskyi in the Directorial Interpretation of a Creative Postgraduate Student

Abstract. *The composition and architectonics of Antin Rudnytskyi's opera «Anna Yaroslavna – Queen of France» in the directorial interpretation of a creative postgraduate student are researched. The structural elements of the stage performance (exposition, complication, development, climax, denouement, and epilogue) and their organization in time and space are analyzed. The correlation between the composer's conception and the director's interpretation, which enriches the dramatic fabric of the work with additional scenes and characters, is revealed. The significance of reinterpreting historical themes in contemporary Ukrainian music theatre and the role of directorial approaches in actualizing the opera within the cultural context of the 21st century is emphasized.*

Keywords: *opera, Anna Yaroslavna, Antin Rudnytskyi, stage composition, architectonics, directorial interpretation, historical themes.*